

[0624]

WURDEN OP -OA [o. ə]

Fan de delgeande twilûden op [ə], *ie, ea, oe, oa, eo, ue*, komt de *oa*, as wy sjogge nei de frekwinsje yn teksten, op it fjirde plak.¹ Datselde plak hat it as wy sjogge yn hoefolle wurden at it yn de auslaut foarkomt ferlike mei dy oare twilûden. Der is mei de wurden op -*oa* lykwols wat oars te rêden: hja binne, oars as bygelyks dy op -*ie*, -*ea* en -*oe* net fan Frysk komôf.

It tal wurden op -*oa* is tige tin siedde. Folle mear as *goa* en *soa* sille dêr net ta rekkene wurde kinne. It earste is in oanpassing fan it Hollânske *go(o)*, lykas *gooi* minder bekend as *gouw*. It simpleks *goa* is te finen by Gysbert Japiks, mar it is hjoeddedei net folle mear as in yn in beheind fermidden oanleard wurd. Oanleard is it net yn de yn Joh. Winkler syn *Friesche Naamlijst* te finen gearstalling *Goadyk*, mei [o.ə], dy't net yn de auslaut stiet. Dêrfoaroer wurde Winkler syn *Eastergoa* en *Westergoa* hjoeddedei yn de folksmûle útsprutsen as *Oastergo* en *Westergo*. Sels it kopbled fan *Frysk en Frij* hie as namme *Oastergo*. Drylts hat in *Sudergowei*, mar dêr stiet dan wer foaroer de namme fan de stifting *Sudergoa* te Snits.²

Etymologysk is it itselde wurd as *gea* (út Aldfrysk *gâ*), mar *goa* tsjut in gâns grutter krite oan as *gea* en faaks moatte wy it om dy by tafal ûntstiene (?) eigen semantyske funksje wol as in wolkomme ferriking sjen.

Wolkom en tige krekuint is ek it wurd *soa*, in oanpaste foarm fan Hollânsk *zo(o)* njonken it Fryske *sa*; *sa* is in bywurd, soms ynterjeksje, *soa* is altyd ynterjeksje of yn de Overdiepiaanske terminology in sin sûnder verbum finitum, dy't ferwûndering werjout.

Men kin jin ôffreegje: wêrom waarden sokke Hollânske wurden yn it Frysk net oernommen mei in [o:]? It Frysk hat - al least hjoeddedei - dochs genôch eigen wurden dy't útgeane op [o:], lykas *do*, *no* ensfh.? Meie wy út de gong fan saken ôfnimme dat dy lêsten al ear - tusken Aldfrysk en ús tiden yn - oars útsprutsen binne, bygelyks mei [ɔu], lykas noch yn it Stedfrysk? En dat der dus gjin wurden wiene dêr't de ûntlieningen oan it Hollânsk har sûnder oanpassingen yn it fokalisme by oanslute koene?

Sont it oernimmen fan *go(o)* en *zo(o)* binne der yn it Frysk in floed wurden opnommen op [o:], wol meast út it Frânsk ôfkomstich, al of net mei de klam op dat lûd. By myn neiste famylje haw ik noch spoaren fan "ferset" tsjin dy -*o*'s bespeure kind. Sa haw ik fan ús heit (*Roardhuzum 1878) mear as ienkear de foarm *piane* [pi'a:nə] heard. Us pake fan heite kant wie fan 1844, berne te Tears, opgroeid te Huzum en sont syn jongfeintetiid oant syn dea yn 1937 Roardhúster. De man wie dus al in sechtich doe't de earste auto's op 'e dyk ferskynden. Dat nije ferfiermiddel hjitte by kim steefêst in oatoa ['o.əto.ə]; hy wie de jongste út in húshâlding mei fjirderlei bern en fan al moai âlde âlden, dêrfandinne mooglik syn ek fierders wat konservatyf taalgebrûk.⁴

Ta de wurden mei in [o:] as útgong-mei-klam heart ek it wurd *hallo*, yn ús ieu opkommen mei de tillefoan en hjoeddedei behalven as synjaal om immen oan te roppen ek as begroeting, dus ynstee fan 'goeie!', brûkt. Yn dy lêste betsjutting is it grif al folle earder brûkt yn ús nijsgjirrichste fêstewâlstongslach, it Hylper. My heucht dat myn omke Wibe M. Peekema troch syn kollega-beurtskipper Wiggert Amsterdam (1886-1971) altyd begroete waard mei de wurden 'Helo, aalde!'. It wurd stamde út Amsterdam syn eigen faktaal, want Franck en Van Wijk sizze s.v. *hallo* yn har *Etymologisch Wb.*, it is 'oorspr. de ndl.-ndd. infin. van h a l e n met vervormden en vocalisch versterkten uitgang, 't eerst zoo gebruikt in de schipperstaal'. En Jan de Vries foeget dêr yn it *NEW* (útj. 1971) noch oan ta: 'scheepsterm: roep bij het inhalen van touw'. De wurdboeken neame sibben fan it wurd yn it Dútsk, Ingelsk en de Skandinaafske talen.

Gosse Blom fan de Fryske Akademy wiisde my noch op in oar wurd, te finen yn syn *Hylper wurdboek* (Ljouwert 1981), t.w. *fyfele'roa* [fifələro.ə], dat allinnich foarkomt yn it sizzen op *f. gaen* (= der op útgean mei in fêst of minder fêst doel). Wêr mei sa'n wûnderlike gjalp weikomme? De haadklam fan it fjouwerwurdliddige wurd leit op 'e lêste syllabe. Hat it Hylper it skipe út it Frânsk? Sa bjusterbaarlik as it semantysk beare mei, men is yn 'e wille en tink oan *vive le roi*: Wat de lûding oanbelanget liket it yn alle gefallen mooglik te wêzen: it Hylper soe dan it opgeande twilûd [ua] tebekdraaid hawwe ta in delgeanden, wat, yn de finale posysje, yn dy tongslach grif better past as de normale wjergader [ɔ].

Súdhoarm

Teake Hoekema

1. Sjoch myn stik yn *UW* 1958 s. 45-48: *Hoe faek komme de Fryske lûden en bylûden foar?* Pleatslik komme ek [ö.ə] en (it allinnich op s. 46 neamde) [y.ə] yn de auslaut foar, sa byg. yn resp. [blö.ə] 'bleau' en [ly.ə] 'lju'.
2. Myn kollega Oebele Vries wiist my noch op 'e namme fan it seewarrende wetterskip *Eastergoa's Sédiken*, dat net mear bestiet, mar opgien is yn it wetterskip *Fryslân*.
3. Nils Århammar neamde my út it Hilgolânsk *soage* 'sago'.
4. Syn heit (*1783) hie syn Frysk noch leard yn de tiid fan it Midfrysk, syn mem wie fan 1801. Hy woe ek hawwe, wy soene ús âlden yn de tredde persoan oansprekke, wat doe te Grou, in pear kilometer fan Roardhuzum dus, net (mear) yn de moade wie: 'Mem, wol mem dat efkes dwaan, mem?' klonk ús berneftich yn de earen.